

Анотація

У статті розглядаються основні аспекти проблематизації того конкретно-історичного співвіднесення концептів жанру, стиля і автора, яким визначається історико-літературний образ “доби бароко і класицизму” як “епохи протиріччя”. У ході аналізу досвіду авторського “осторонення” риторичної системи жанрів та стилів, втіленого у творі самобутнього англійського сатирика XVII ст. Семюеля Батлера “The Case of K. Charles I. Truly Stated” виявляється прокладений письменником шлях освоєння способу стилетворення, ствердженого класичною риторикою, в якості принципу багатоскладної жанрової організації, що забезпечує індивідуально-творче подолання поетологічної нормативності художньої свідомості “на злам” традиціоналізму.

Ключові слова: жанр, стиль, автор, риторико-публіцистичний початок.

Summary

In the article the aspects of the problematization of the concrete historical relationships of the concepts of author, genre and style defining in the literary history the image of the age of the Baroque and Classicism as an époque of contradiction are taken into consideration. Analyzing the experience of the author's rearrangement of the rhetorical genre and style system embodied in “The Case of K. Charles I. Truly Stated” by the outstanding English satirist of the XVIIth century Samuel Butler one should reveal the writer's way of the realization of the style-matrix of the Rhetoric as a genre-model destructing the poetological norms of the artistic consciousness at the end of the traditional period.

Keywords: genre, style, author, rhetoric-publicistic source.

УДК 316.774

Мороз В.Я.,
кандидат філологічних наук,
Класичний приватний університет

КОНЦЕПЦІЯ ПОГЛЯДІВ МИСЛИТЕЛІВ ДАВНЬОГО СХОДУ НА ІНФОРМАЦІЮ ПРО СЛОВО-СИМВОЛ ЯК НОСІЯ ПЕВНОГО ЗМІСТУ У ПРОЦЕСІ КОМУНІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Проблема з'ясування природи комунікації, комунікаційної моделі суспільного життя набуває сьогодні особливої ваги й актуальності. Саме комунікація забезпечує існування соціальної пам'яті, передає і зберігає інформацію від одного покоління до іншого, відповідає тим вимогам і завданням, яке ставить перед нею суспільство. Якщо воно досягає високого рівня розвитку, то відповідно виникає потреба у створенні державної мови, суспільство переходить від усної форми спілкування до реалізації писемної його форми. Індивідуальна пам'ять унеможлиблює передачу й збереження такої інформації, оскільки не може містити значний за обсягом матеріал, який необхідний для функціонування суспільства. Тому можливості усної комунікації обмежуються у часі і просторі.

У дописемні часи віра предків зберігалась в усній формі. З покоління в покоління передавались міфи і ритуали, у яких не змінювались ні звуки, ні їх вимова. Вони були єдиною скарбницею всіх досягнень людини. Міфи всіх цивілізацій містили інформацію про божественне походження писемності, про цінність якої люди пам'ятали завжди, а сама можливість писати і читати належала

добірному колу людей, тобто жерцям і державним діячам. Оскільки у дописемній культурі Слово обожнювалось, то обожнювалась безпосередньо і сама комунікація. Після запровадження писемності культ Слова трансформувалася в культ Книги. Зрештою, священні писання усіх релігій є наслідком комунікації пророків з Богом, а саме слово “релігія” у перекладі з латинської мови означає “зв'язок”, тобто “комунікація”. Якщо для священнослужителів комунікація була предметом культу, то для стародавніх учених – предметом дослідження.

Актуальність дослідження. Історичний підхід до теорії науки про концепції інформації, вивчення особливостей її побудови – нагальна потреба часу. Сьогодення потребує більш глибокого осмислення істотних закономірностей цієї проблеми. Історичний підхід ще раз засвідчує, що нові наукові концепції, школи, напрямки формуються як результат творчої діяльності, творчого осмислення нового фактичного матеріалу і критичного переосмислення попередніх досягнень. Сучасні концепції науки про інформацію мають теоретичне підґрунтя, являють собою синтез різних поглядів та ідей. На їх основі формулюються теоретичні положення наукової теорії. Історичний розвиток людства переконує, що закони на основі пізнаних закономірностей всебічної інформації визначають хід еволюції, її темпи, місце тієї чи іншої держави у світовій спільноті. Під час виникнення цивілізацій люди передають один одному знання, духовні цінності, зразки поведінки через символи, які є головним чинником у комунікаційній моделі суспільного життя. Символ – це: а) умовне позначення якогось предмета, поняття або явища; б) переконання, світогляд, погляди або художній образ, який умовно відбиває яку – небудь думку, ідею, почуття і т.ін. [2, 1121]. Актуальність дослідження визначається потребою наукового вивчення духовних цінностей населення Шумеру, Єгипту, Індії, Китаю, розгляду теорій мислителів, які репрезентують концепції розуміння природи інформації, її знакової структури.

Мета статті – дослідити еволюцію поглядів учених Давнього Сходу на інформацію про слово-символ як носія значної семантичної сили і як носія певного змісту у процесі комунікації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій думці термін “інформація” не має загальноприйнятого витлумачення. Існують різні погляди учених на природу інформації, її структуру, види, класифікації, роль у суспільстві. Наукову цінність мають праці з семіотики – науки, яка вивчає знаки і знакові системи як засоби збереження, передавання й обробки інформації у людському суспільстві, у природі і в самій людині [12, 6]. Тому актуальною є проблема розгляду концептуальних положень, які містять різноманітні підходи учених до зазначеної проблеми. Не менш важливою і малодослідженою є проблема вивчення поглядів мислителів Давнього Сходу на інформацію про слово-символ. Аргументованими, на нашу думку, є положення теорії Н.Б. Мечковської: інформація завжди має знакову природу і передається за допомогою знаків [12, 9]; знакові аспекти всіх видів комунікації складають предмет семіотики, але предметом її вивчення є не тільки зміст процесів комунікації, але й знакове їх втілення, тобто закономірності семіозису (знакового

представлення інформації і використання знаків) в усіх сферах природного і соціального життя, де мають місце інформаційні процеси [12, 14].

Батьківщиною письма вважається Давній Схід. Найдавніша писемність – це шумерська, яка виникла 5 тис. р. до н.е. З її появою з'явилися нові форми збереження та передавання інформації, у тому числі й наукової [8, 94]. Серед інших оригінальних систем письма відомі такі його форми: давньоєгипетське (IV тис. до н.е.), шумерське (3200 р. до н.е.), з якого розвинувся клинопис (в ассирійців, вавілонян, персів та ін.), еламське письмо (III тис. до н.е.), протоіндійське (III–II тис. до н.е.), критське, або мінойське (кінець III тис. до н.е. – остання чверть II тис. до н.е.), китайське (з II тис. до н.е.). До наших днів збереглась тільки китайська система письма. Названі словесно – складові системи письма дають підстави стверджувати, що розпочинався аналіз мови з визначення змісту слів, побудови їх піктографічних та ідеографічних зображень, членування слів на склади і тільки потім уже й на звуки [7, 6–7]. Своєрідність піктографічного письма виявлялася в тому, що досить часто той самий малюнок мав кілька значень, і тому читання тексту перетворювалося у розгадування ребусів. Поступово зовнішній вигляд знаків спрощувався, й образотворчий принцип, покладений в основу картинної писемності, був замінений зображенням звуків (фонем) [6, 44].

У Дворіччі, як відомо, не ріс папірус, ще не було шовку, паперу, зате було багато природного продукту – глини. Саме глина і використовувалась як матеріал, на який наносився текст. Першими були господарські документи: запис доходів і витрат, боргові розписки, різного типу списки, описи отриманих чи виданих продуктів [5, 74–75]. У піктографії використовувалось понад півтори тисячі знаків – малюнків, кожний з яких позначав слово чи сполучення слів. Поступово кількість знаків скорочується, і їх залишається тільки 300 [5, 75].

Найдавніші зразки шумерської писемності – це бірки (частіше з глини) з печаткою і позначкою про кількість. Бірки прив'язували до предметів або до тварин. Значним досягненням шумерів було те, що кількість вони позначали окремим знаком. Наприклад, 5 коровам відповідала кількість п'яти кіл і один малюнок корови. Поступово система ліку ускладнювалась, збільшувалась кількість стандартних знаків-ієрогліфів, за допомогою яких передавалась інформація. Спочатку за допомогою знаків – малюнків зображували сонце, корову, птаха і т.п., потім ці знаки вказували на близькі за значенням слова: наприклад, знак **сонця** став означати “яскравий”, “світло”, “день”. Для вираження деяких понять використовувались комбінації знаків. Так, слово **рабиня** позначалось двома малюнками – жінка і гори, оскільки рабинь у Шумер привозили з гір. Слово “плакати” передавалось двома знаками – “око” й “вода”. Щоб написати слово “птаха”, шумерський переписувач малював спрощене зображення птаха, слово “зірка” передавав умовним малюнком, який можна знайти у багатьох давніх системах картинного письма і який зберіг це умовне значення до пізніших часів [5, 75].

Примітивна картинна писемність не давала можливості за допомогою давніх знаків-малюнків позначуваних предметів і явищ зображати складні уявлення й

абстрактні поняття, така писемність була складною, громіздкою, незручною і потребувала її спрощення [5, 74–75]. Найскладнішим виявився процес зображення абстрактних понять, власних імен, різних службових слів і морфем. У цьому допомагав ребусний принцип. Використовуючи цей засіб, шумери за певними знаками закріпили уже не конкретне значення, а їх звукове оформлення. У такий спосіб виникли складові знаки, які позначали частину звуків, частіше склад. Знаки створювали словесно-складове письмо. У Шумері вперше відбувся взаємозв'язок між графічним написанням символів-знаків та звуковим їх оформленням. Використання знаків для позначення звукової форми слів називається фонетизацією. Вона є характерною для всіх типів словесно-складового письма, своєрідність якого виявляється у вживанні трьох видів знаків – словесних, складових, додаткових – детермінативів. Знаки складу використовувались як самостійно, так і для супроводження словесних знаків з метою уточнення їх вимови. Знаки-детермінативи позначали загальні поняття і завжди приєднувались до інших знаків, пояснюючи їх зміст. У такий спосіб у шумерській писемності з'являється значна кількість складових знаків і кілька алфавітних знаків, які вживались для позначення голосних звуків. Незважаючи на те що у шумерській і пізніше вавілоно-асирійській писемності переважають складові знаки, поряд з ними зберігаються і давні зображальні ідеограми: перед назвою гори, написаною звичайними складовими знаками, ставився картинний знак (детермінатив) “гори”, тобто ця назва позначає гори [5, 75]. Умови складного життя й потреба у швидкому способі написання документів створили підґрунтя для спрощення малюнкової писемності шумерів. Виникає необхідність, замість усього предмета, малювати тільки його найголовнішу частину. У такий спосіб малюнок перетворюється у лінійну схему: слово “бик” почали писати за допомогою спрощеного малюнка у вигляді голови бика [5, 75]. Поступово знаки відрізнялися від малюнків: з'являються стандартні умовні знаки, які являють собою клиноподібні рисочки і наносяться (нашкрябуються) на мокру глину. Таку форму запису у Межиріччі назвали клинописом. Знаки, які видавлювались на мокрій глині, втрачають свій попередній картинний вигляд і набувають форми у вигляді різних сполучень з вертикальних, горизонтальних і косих клинів [5, 75]. Шумерський клинопис був запозичений вавілонянами, а потім поширився в Аккаді, Ассирії, у хеттських країнах, в Урарту, Фінікії, Давній Персії [6, 44]. Винайдення шумерами клинопису, який нараховував понад 600 знаків, відкрило нову сторінку в історії месопотамської цивілізації. Навіть після занепаду політичної могутності Вавілона у другій половині II тис. до н.е. клинопис залишався єдиним засобом міжнародного спілкування на Близькому Сході [8, 94]. Деякі дослідники вважають, що саме з клинопису розвинувся фінікійський алфавіт, а згодом і давньогрецький – основа більшості алфавітних систем світу [13, 102].

Отже, шумерська писемність, спочатку ієрогліфічна (малюнок), а потім скорописна клиноподібна, була представлена кількома сотнями знаків, кожен з яких позначав назву зображеного предмета або будь-яке слово з групи, близьких до цієї назви за значенням, іноді – за звучанням. Пізніше ці знаки могли позначати тільки

корінь слова, склади чи частини складів незалежно від місця їх у структурі слова. Наприкінці III тис. до н.е. мовою викладання стала мертва шумерська. Виникла нагальна потреба перебудувати характер викладання і переглянути посібники. Давній принцип складання у вигляді стовпців і списків, які мали зазубрюватися, зберігся, але списки ускладнилися й зросли. З II тис. до н.е. головним засобом писемного спілкування стала аккадська мова, але з обов'язковим вивченням шумерської мови, оскільки треба було зрозуміти словесні знаки клинопису. Центрами писемності стали міста Вавилон, Іссин, Ніппур. Богом письма стає бог-покровитель міста Борсіппи Набу, син головного бога Мардука [5, 75].

У другій половині III тис. до н.е. аккадська мова в Середній Азії та Середземномор'ї була мовою міждержавного спілкування й ділової документації, таку ж роль відігравала й єгипетська мова, але у значно менших масштабах. Теоретично обґрунтовуючи особливості інших писемностей, зокрема фінікійської й угаритської, можна вважати найдавнішими серед Середньоазіатського Середньомор'я біблейську псевдоієрогліфіку, протисинайське і протопалестинське письмо. За кількістю знаків ці системи письма були складовими, оскільки найменшою одиницею мови був склад. До цього часу у нас поки що немає писаних пам'яток, які б своїм змістом засвідчували титанічну працю невідомих дослідників над створенням словесно-складових систем письма, над укладанням словника шумерської мови, над створенням клинописного письма, але їхня видатна роль в історії науки про мову незаперечна [7, 7]. Отже, словесно-складове письмо містило значну кількість знаків, що ускладнювало саму систему, яка не знайшла поширення в інших мовах. Відомо, що в китайській мові слова не змінюються за відмінками, числами та іншими граматичними категоріями, тому ієрогліф (словесний знак) завжди читається однозначно. Оскільки у корейській і японській мовах поширена система словозміни, то китайська ієрогліфічна система письма не знайшла досить широкого практичного застосування. Можна тільки констатувати, що словесні знаки мають певні переваги, тому що такий текст можна зрозуміти, не знаючи навіть, як вимовляються слова.

Єгипет – країна давньої культури, яка протягом тисячоліть вражала людей своєю величчю й багатством. Невблаганний час не знищив пам'ятники архітектури: до цього часу височать піраміди, храми, палаци. Стіни усипальниць і храмів, статуї богів і царів, колони й саркофаги давні єгиптяни вкривали численними написами. Ці написи – давні знаки, символи, які протягом тривалого часу ніхто не міг прочитати. Тому першим способом закріплення думки на відстані і в часі, першим способом обміну й збереження знань та досвіду людей був малюнок. Так, у Єгипті (VI–IV тисячоліття до н.е) виникає піктографічне письмо, а на початку III тис. до н.е. виникає ієрогліфіка (грецькою мовою означає “священні писемні знаки”) [5, 47]. Піктографія, тобто малюнкове письмо, була загальною початковою фазою розвитку й писемності, і мистецтва Єгипту. Зображення для єгиптян – це насамперед знак, священний знак, який володіє життєдайною силою. Тому створити знак предмета – означало зберегти й увічнити його життєву силу. У такий спосіб писемність, як і мистецтво, була частиною релігії, справою жерців; переписувачів уважали

служителями бога Тота, на його честь створювали молитви, йому приносили жертви. Один з найдавніших єгипетських рельєфів – шиферна табличка фараона Нармера (IV тис. до н.е.) не містить напису, але сам рельєф являє собою напис – піктограму. Зображення на одному боці плити розшифровується як фраза: “Цар вивів 6 тисяч полонених із рівнинної країни”, а на зворотній стороні: “Цар руйнує фортеці, знищує ворога” [5, 48]. Можна навести опис переможного походу фараона проти кількох повсталих фортець у Дельті: фараон, в образі могутнього бика руйнує фортеці, він кидає до своїх ніг ворога – вождя “мерзенних” риболовів. Священний сокіл, символ сонячного Гора, тримає на вірьовці повсталі племена Дельти. Ця композиція, як відомо, являє собою ієрогліф: повсталі зображені у вигляді смужки землі, що закінчується головою, пучків папірусу. Пізніше цей ієрогліф буде зображувати весь Нижній Єгипет, але у наведеній композиції він означає певну історичну подію [5, 48].

Отже, на певному етапі розвитку зображення й письмо ототожнюються: мистецтво – це певною мірою письмо, а письмо – це певною мірою образотворче мистецтво. Їх об'єднання зумовлюється спільною метою – закріпити й зберегти у знаках життя. Наступний етап – це їх диференціація.

У період Давнього царства – час, пов'язаний з складанням ділових документів, використовуються знаки в скороченому вигляді, що створювало підвалини для виникнення ієратичного письма, а у I тис. до н.е. – демотичного (скоропису). Найбільш досконалий скоропис, так звана “де мотика”, що нагадує сучасну стенографію, виникає у VIII ст. до н.е. [5, 49]. З розвитком суспільства зростає культура народу, удосконалюється система абстрактних понять, збагачується мова. Ці чинники сприяють виникненню нового виду письма – ідеографії. Ідеографія – це вже новий етап, це перехід від піктографії до звукової, мовної графіки. Відбувається знаменна подія: графічний знак стає еквівалентом звука, фонемі [5, 48].

У розвитку єгипетського ієрогліфічного письма можна виділити такі етапи: 1) виникнення символів без їх художнього оформлення; 2) збільшення кількості знаків; 3) використання детермінативів – знаків. Ієрогліфи, як відомо, складаються з фонограм: алфавітні, двохприголосні, трьохприголосні, чотирьохприголосні та ідеограм: логограми і детермінативи. Щоб розрізнити слова, зображені однаковими малюнками, єгиптяни вживали додаткові пояснювальні знаки – детермінативи, які виконували різні функції і не вимовлялись. Тому ієрогліфічне письмо постає як змішане письмо, як комбінація рисункових, смислових та зорових знаків з переважанням останніх. У період Давнього царства був створений алфавіт, який нараховував 24 знаки для передачі приголосних звуків [8, 99].

Відомо, що у Месопотамії писали на табличках з мокрої глини, яку потім обпалювали. У деяких країнах писали на пергаменті. Єгиптяни винайшли дешевий і зручний паперовий матеріал – листки папірусу, які можна було клеювати в сувої будь-якої довжини. Папірус густо ріс у болотистих районах Нижнього Єгипту, досягаючи у висоту до 2–3 метрів, він відігравав значну роль: з нього виготовляли мотузки, кошики, човни і т.п., але найголовніша цінність – це виготовлення

матеріалу для письма. Збирали папірус вранці, потім його відвозили до майстерні і, використовуючи високу технологію обробки, готували на продаж. Досить часто господар майстерні одержував замовлення на дуже довгі папіруси – до двадцяти метрів. Цей матеріал ретельно зберігали: часто написи акуратно змивали, листок висушували, а потім знову використовували для написання. Якщо листок папірусу списували до кінця, то до нього приклеювали інший. У такий спосіб довжина книги збільшувалась, а для збереження її згортали у сувої. Тому деякі книги мали сорокаметрову довжину [5, 6].

Давній Єгипет – держава, яка перебувала в географічній ізоляції від інших народів, мала своєрідний характер суспільного життя, особливе ставлення до вірувань, виявляла певний інтерес і увагу до мовних фактів, зокрема до ієрогліфів. Протягом тривалого періоду (3000 років) давньоєгипетська мова не змінювалася, не змінювалися її ієрогліфи (понад 1000 знаків). Така тривалість існування символів пояснюється віруваннями давніх єгиптян, а складність єгипетської ієрогліфічної писемності та повільний її розвиток можна певною мірою пояснити тим, що вона була привілеєм жерців та писців, які оточували її ореолом таємничості, вважали даром бога мудрості Тота [6, 48].

Отже, творцями мови вони вважали божества: Тот – бог місяця і мудрості, покровитель правильної усної мови, винахідник письма, володар книг; Сегіат – богиня, покровителька мистецтва письма і лічби. Напевно тому, учені Давнього Єгипту розглядали писемність як дар богів, слова вважали божими, книги – священним писанням, а зміну форми письма – порушенням закону і віри. Усе це дає підстави стверджувати, що погляди філософів являють собою складову частину загального контексту ідейних цінностей давньої культури, що створювалася протягом тисячоліть. Традиційні форми письма, незмінність у способах запису слів викликали деякі спроби філософського і граматичного їх осмислення. Про це свідчить відомий “Мемфійський філософсько-богословський трактат”, складений близько III ст. до н.е. У цій праці стверджується зверхність Птаха, головного бога нової столиці об'єднаного Єгипту – Мемфіса над божеством давнього релігійного центру Геліополя [10, 106]. Мемфійські жерці прославилися ще й тим, що залишили нащадкам свій декрет, записавши його на пам'ятному камені в Розетті. Розгадав таємницю цього напису відомий французький учений Жан Франсуа Шампольйон, який поклав початок дешифруванню усієї єгипетської писемності. У 1822 р. він знайшов ключ до прочитання єгипетських ієрогліфів. У цьому йому, як відомо, й допоміг двомовний (греко-єгипетський) напис на Розеттському камені, що був знайдений під час походу Наполеона Бонапарта до Єгипту у 1799 році [6, 48].

Систематичне і поглиблене вивчення історії Давнього Єгипту розпочалось у XIX ст. У своїй “Історії” давньогрецький учений Геродот досить детально описує минулі часи давньоєгипетської держави. Він багато часу провів у країні, мандруючи річкою Ніл від північних її кордонів до південних рубежів, досліджував давні пам'ятники, побував у битвах, вів розмови з єгиптянами, які знали грецьку мову. Деякі його повідомлення не підтверджені історичними фактами, але являють собою

незаперечний науковий інтерес. У I–II ст. н.е. грецький письменник Плутарх присвятив питанню про єгипетські давні вірування книгу під назвою “Про Ісіда й Осіріса”. Інтерес до минулого Єгипту посилювався тоді, коли у 322 році до н.е. Єгипет завоювали війська Александра Македонського, у ті місця переселилась значна кількість греків. Єгипетський жрець Манефон написав грецькою мовою “Єгипетську історію”, в якій подав хронологічну схему і за нею виклав події з історії Єгипту, перемішуючи реальні факти з міфологічними. З інших наукових розвідок подається інформація для тих учених, які намагаються розшифрувати послання давніх єгиптян і донести їх вірування, звичаї, традиції, писемність, концепції та ідеї сучасникам.

Отже, культура Давнього Єгипту характеризується бажанням здобути знання про природу та надприродні явища, прагненням удосконалити систему соціального управління. Усе це надавало “високого значення писемності, вона набувала сакрального характеру, за її допомогою забезпечувалася не тільки передача інформації, але й утверджувалась відповідальність за виконання її змісту та настанов” [15, 39].

Найдавніші китайські написи дають можливість простежити етапи розвитку ієрогліфічної писемності, яка була вже досить розвинена у XV ст. до н.е. Давні перекази, що збереглися в літературних джерелах, свідчать про існування в більш ранній період первісного способу фіксації думок за допомогою вузликів на мотузці. До цього часу відносять також появу малюнквого письма – піктографії. Спочатку предмети малювали в цілому. Подальшим був перехід до символічного малюнка або неповного зображення предмета, коли частина малюнка – піктограма символізувала ціле. Упродовж століть ця система удосконалювалась, збільшувалась кількість ієрогліфів. У часи династії Хань (220–206 рр. до н.е.) їх нараховувалось 18 тисяч. Створювались спеціальні довідники, у яких містились вказівки щодо пошуку необхідних знаків. У III ст. до н.е. матеріалом для написання слугував шовк. На початку нашої ери було винайдено туш, а у I столітті винайдено папір [6, 57].

У своїх наукових розвідках учені давнього Китаю (Ван Лі, Чжан Шілу, Конфуцій, Го Пу, Люй Цзін та ін.) розв'язували філософські та загальнотеоретичні проблеми мовознавства. Теорія “виправлення імен” набула особливої ваги у їх працях. Конфуцій, наприклад, вважав, що назва повинна відповідати речі, а зміни у суспільстві можна розпочати із виправлення імен. Аналогічного погляду дотримувалися легісти, представники іншої філософської школи. Філософи даоїстського напрямку, навпаки, вважали, що зв'язок між річчю і її назвою довільний. Редагування і кодифікування міфологічних текстів належало Конфуцію. У цих творах пантеон богів не ототожнювався з діяльністю людей. Тому міфологічні тексти не сприймалися як божественні джерела, канонічні твори. Особливістю китайського письма були списки ієрогліфів. У III–II ст. до н.е. учені роблять спробу систематизувати пояснення окремих слів з давніх книг. Свідченням цього стали ґрунтовні розвідки – тлумачний словник “Ер'я”, у якому слова розташовувались за темами, і словник “Юй пянь” (автор Гу Єван), у якому слова упорядковувалися за “ключами”. Значну роль відігравав великий словник “Лей пянь” (“Книга категорій”),

який нараховував 53165 ієрогліфів. “Ер’я” являє собою сукупний орфографічний, енциклопедичний та ідеологічний норматив знань стародавніх китайців у вигляді словника, в якому подано 19 тематичних розділів. Кожний розділ – це тлумачення однієї категорії світу. Першим посібником з китайської діалектології став словник “Фаньянь”, автор Ян Сюн. У ньому витлумачено народні слова в літературній мові з вказівкою на місце походження певного слова. У лексикографічній праці “Шовень” зроблено спробу покласифікувати ієрогліфи, виділивши прості знаки, складні, вказівні, відтворюючі, взаємодоповнюючі і запозичені. Сю Шень – автор цієї праці, узагальнив у ній філософські погляди давніх китайців і встановив, що 9353 ієрогліфи укладені у словнику в результаті різних комбінацій 540 елементів, знаків – “бу”. Не менш важливою є праця “Шимін” (“Тлумачення імен”) – етимологічний словник, який уклав Лю Си у II ст. н.е. Актуалізація фонетики у лексикографії зумовила появу словників рим, побудованих за фонетичним принципом. Серед них можна назвати “Шен лей” (“Категорія звуків”) автора Лі Дена, “Юнь цзи” (“Зібрання рим”) Люй Цзіна, “Це юнь” Лу Фаяна [7, 10–15].

На сучасному етапі на перший план висуваються загальнолюдські цінності, зокрема цінності світової культури. У цьому контексті невичерпним джерелом для дослідження комунікативних процесів, комунікаційної моделі суспільного життя є Давня Індія. Уже в III тис. до н.е. уздовж течії річки Інд виникли перші центри розвиненої культури (Хараппська цивілізація), що підтримувала торговельні зв'язки з Месопотамією. Писемність існувала в Індії вже у III тис. до н.е. Найдавніші ієрогліфічні написи і досі не прочитані. Поширення алфавітно-складової писемності припадає на IV–III ст. до н.е. (виникла на основі персидсько-арамейського письма) [6, 55]. У II тис. до н.е. після колонізації півострова арійськими племенами починається цілком нова доба в розвитку індійської культури. Вважається, що вже тоді було створено літературну мову – санскрит з 55 літер. Санскритська мова, або санскрит, – це літературно – писемна мова стародавньої і середньовічної Індії (особливо між IV ст. до н.е. і X ст. н.е.). Цією мовою було написано найдавніші релігійно-філософські пам'ятки Індії – веди: а) Рігведа (збірник гімнів); б) Самаведа (книга пісень); в) Яджурведа (книга жертвних церемоній і ритуалів); г) Атхарведа (збірник магічних заклинань), Брахмани (тлумачення ритуальних текстів самхіт), Аран'яки (тексти для пустинників), Упанішади (релігійно-філософські трактати) [13, 107]. Особливо старовинними вважаються рігведи – формули заклинань і замов міфічного характеру. Найдавніша Рігведа укладена приблизно 1500 р. до н.е. Ця пам'ятка написана словесно-складовим письмом деванагарі, що означає “священне місто письма”, в якому графічний знак (літера) передає сполучення приголосного з голосним а. До вед, мова яких називалася ведійською, долучається згодом величезна література, написана санскритською мовою. Веди як релігійні збірки відігравали вагомий роль у суспільстві, мали таке ж значення, як “Іліада” та “Одіссея” Гомера у Давній Греції. Протягом тривалого періоду ведійська мова, мова священних гімнів, зазнала впливу пракритської мови (живої народної). Виникла настійна потреба зберегти недоторканою мову священних гімнів, точність їх вимови,

виголошування і водночас здійснити нормалізацію писемно-літературної мови-санскриту. Названі чинники сприяли створенню граматичної теорії і розвитку лексикографії. Ці заходи відповідали практичним потребам суспільства. Здавна в середовищі індуських жерців зароджується інтерес до слова, яке інтерпретується магічно, обожнюється. Вірування індійців фіксуються у релігійно-філософських священних збірниках – Ведах. У V ст. до н.е. відомий учений Яска написав ґрунтовні коментарі до мови Вед, у яких узагальнив надбання своїх попередників. Питання мови розглядалось у чотирьох спеціальних збірниках – ведангах: Шикша присвячена фонетиці й орфоєпії; В'якарана вивчала граматику; предметом вивчення у Нірукті стала лексикологія й етимологія; Чханда присвячена теорії поезії [7, 7].

Найвидатнішим серед учених Давньої Індії був Паніні (IV ст. до н.е.). Написав ґрунтовну працю під назвою "Аштадґ'яї", тобто "складену з восьми частин", яка нараховувала 3996 віршованих правил, тобто сутр. Сутри охоплюють фонетику, морфологію, словотвір, етимологію і синтаксис класичного санскриту. Вони були призначені для легкого запам'ятовування і усного передавання, але без коментарів їх важко зрозуміти, оскільки сутри містять багато скорочень і знаків. Послідовниками ідей Паніні були такі учені: Вараручі Катьяна (він написав граматику пракритської мови "Пракрита – пракаша", Бхатріхарі, Патанджолі та ін. Індійську лексикографію розробляли Амарусіпх (VI ст. н.е.) та Хемачандр (XII ст. н.е.) та ін. У філософських поглядах давньоіндійських учених концепція мови, слова як божества відображається вже у Рігведі. Відомий теоретик Бхатріхарі зазначав, що Брахман (Бог) – це Слово, Брахман – це Єдине, яке реалізує себе в різних емпіричних формах як суб'єкт, об'єкт і сам досвід. На його думку, Брахман – це вища реальність, яка породжує всі предмети і явища у формі слова; всі думки і всі знання – це Слово, а слово – це комунікація. З кінця XVIII ст. після знайомства з санскритом розпочинається значний вплив давньоіндійської культури на європейську науку [7, 7–10].

Отже, коли з'являється записаний текст, то його можна критично переосмислювати, знаходити і виправляти помилки, доповнювати, аналізувати зміст і принцип його побудови. За допомогою письма інформація накопичується, уточнюється фактами, передається з покоління в покоління. Будь-який учений може відштовхнутися від того, що зробили попередники, може критично переосмислити фактичний матеріал і прийти до висновків, які б не підлягали сумнівам. Звідси слухним є твердження, що писемність – це шлях до свободи думки. Надійна і правдива інформація, розвинута економіка і правова система – це теж здобуток писемності. За допомогою письма люди швидше оволодівають системою знань, а контроль за цим процесом бере на себе суспільство. У такий спосіб відбувається персональний відбір людей, наприклад, шаманів, чаклунів, які володіють інформацією і яку вони повинні передати наступним поколінням. Пізніше функцію контролю перебирає на себе цензура. Влада досить ретельно контролює писемну комунікацію. Навіть навчання письму вважається священним актом, оскільки слово – дар богів. Такий філософський зміст містили концепції учених Месопотамії, Єгипту, Індії, Китаю. У цих країнах знаходимо початки не тільки давньої писемності,

але й давньої філософії, у глибинах якої виявилось прагнення людини досягнути чуттєвий зміст світу, дістатися стану безмежного злиття з ним, існування у “нірвані”. Це зумовило виникнення такого типу культури, як гуманітарний, де переважає ідеал культивування людських цінностей, чуттєвості і вишуканості, самозаглиблення та прагнення до досконалості і довершеності у всьому. Це був період, коли людство вступило в новий стан духу, означений пошуками розкриття таємниць життя засобами розуму.

Література

1. Амирова Т. А. История языкознания : учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений / Т. А. Амирова, Б. А. Ольховиков, Ю. В. Рождественский ; под ред. С. Ф. Гончаренко. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр “Академия”, 2005. – 672 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.
3. Гаврюшенко О. А. Історія світової культури : навчальний посібник / О. А. Гаврюшенко, Л. Г. Тишевська, В. М. Шейко. – Наукова редакція. – К. : Кондор, 2004. – 763 с.
4. Зеленько А. С. Загальне мовознавство (Історія лінгвістичних вчень : аспекти, методи, прийоми, процедури дослідження мови) : [посібник] / А. С. Зеленько. – 2-ге вид., перероблене. – Луганськ : Альма-матер, 2002. – 283 с.
5. Історія світової культури : навч. посіб. / [керівник авт. колективу Л. Т. Левчук]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Либідь, 1999. – 368 с.
6. Історія української та зарубіжної культури : навч. посіб. / [Б. І. Білик, Ю. А. Горбань, Я. С. Калакура та ін. ; за ред. С. М. Клапчука, В. Ф. Остафійчука]. – К. : Вища школа : Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 2-ге вид., стер. – 326 с.
7. Ковалик І. І. Загальне мовознавство / І. І. Ковалик, С. П. Самійленко // Історія лінгвістичної думки. – К. : Вища школа, 1985. – 215 с.
8. Культурологія : теорія та історія культури : навчальний посібник / [за редакцією І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула]. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 368 с.
9. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / [М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін. ; за ред. М. М. Заковича]. – 3-тє вид., стер. – К. : Знання, 2007. – 567 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
10. Лекції з історії світової та вітчизняної культури : навч. посібник ; вид. 2-ге, перероб. і доп. / [за ред. проф. А. Яртися та проф. В. Мельника]. – Львів : Світ, 2005. – 568 с.
11. Лоя Я. В. История лингвистических учений : материалы к курсу лекций / Я. В. Лоя. – М. : Высшая школа, 1968. – 308 с.
12. Мечковская Н. Б. Семиотика : язык, природа, культура (курс лекций) : учеб. пособие [для студ. филол., лингв. и переводовед. фак. высш. учеб. заведений]. – 3-е изд., стер. / Н. Б. Мечковская. – М. : Издательский центр “Академия”, 2008. – 432 с.
13. Павленко О. П. Культурологія : посіб. для підготов. до іспитів. – 2-ге вид., стереотип / О. П. Павленко. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 176 с. – (Б-чка студента).
14. Українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / [М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко та ін. ; за ред. М. М. Заковича]. – К. : Т-во “Знання”, КОО. – 2000. – 622 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
15. Українська та зарубіжна культура : підручник / [за редакцією В. О. Лозового]. – Харків, 2006. – 376 с.
16. Холод О. Соціальні комунікації : соціо- і психолінгвістичний аналіз : навчальний посібник / О. Холод. – К.-Переяслав-Хмельницький : Українська асоціація психолінгвістів, 2009. – 272 с.

Анотація

Стаття присвячена актуальним питанням соціальної комунікації, проблемі виділення головних чинників комунікаційної моделі суспільного життя, дослідженню основних теоретичних положень концепцій інформації мислителів Месопотамії, Єгипту, Індії, Китаю на інформацію про слово-символ як носія певного змісту у процесі комунікації. Розглядається питання про унікальність значення знакових систем давньої писемності.

Ключові слова: концепції інформації мислителів давньої культури, комунікаційна модель суспільства, усна і писемна комунікація, знакові системи давньої писемності.

Аннотация

Статья посвящена актуальным вопросам социальной коммуникации, проблеме выделения главных факторов коммуникативной модели общественной жизни, основным теоретическим положениям концепций информации мыслителей Месопотамии, Египта, Индии, Китая на информацию о слове-символе как носителя определенного содержания в процессе коммуникации. Рассматриваются вопросы об уникальном значении знаковых систем древней письменности.

Ключевые слова: концепции информации мыслителей древней культуры, коммуникационная модель общества, устная и письменная коммуникация, знаковые системы древней письменности.

Summary

This article is devoted to actual questions of social communication, to problem of distinguishing of the main reasons of communicational model in social life, to investigation of the main theoretical points of conceptions of information of thinkers of Ancient Mesopotamia, Egypt, India and China for information on the word-symbol as a media content in the process of communication. The question about unique meaning of sign system of ancient writing is examined.

Keywords: conceptions of information of ancient culture thinkers, communicational model of society, oral and writing communication, sign system of ancient writing.

ПИТАННЯ ЛЕКСИКИ

УДК 811.161.2'373

Муляр І.В.,

аспірантка,

Дніпропетровський національний університет

імені Олеся Гончара

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ МЕБЛІВ ЖИТЛОВОГО ПРИМІЩЕННЯ

Найбільш показовою ознакою лексико-семантичної групи назв меблів житлового приміщення в українській мові є розвинена синонімія спеціальних найменувань. Як відомо, синонімія особливо характерна для початкових етапів формування ЛСГ, становлення яких іде шляхом подолання широко розвинутої синонімізації в позначенні одного й того ж поняття.

Проблема лексичної синонімії належить до найбільш досліджених у сучасному мовознавстві (Ю.Д. Апресян, О.І. Брагіна, С.Г. Бережан, Г.О. Винокур,